

Þorláki, í Guðmundi Arasyni og Staða-Árna, að eg ekki nefni útlendu biskupana, hefði þegar á 12. öld verið búinn að blinda svo hina góðu íslenzku skynsemi, eins og síðar varð?

Framfarir trúarinnar næstu 200 árin eftir daga Böðvars Ásbjarnarsonar voru geysimiklar. Illa hefði farið fyrir þeim manni, sem á alþingi 1320 hefði dirst að segja að hann væri trúlaus. En það var ekki hætt við að slíkt kæmi fyrir. Trúleysi eða andlegt frelsi var þá dáið út á Íslandi—og einnig sú snild, sem skapað hafði meistaraverk er seint munu fyrnast.

En að góðgirninni hafi farið fram að sama skapi og trúnni, er meir en vafasamt. Árið 1331 er beitt þeirri hryllilegustu refsingu, sem manulegri grimd hefir hugkvæmst, kviksetningu; skömmu síðar (1343) er brend nunna í Kyrkjubæjarklaustri fyrir ekki stærri sakir en það, að hún hafði „mælt óvirðulega til páf-ans“, eins og Espólín kemst að orði.

Engar sögur fara af því, að svo viðbjóðslega grimdarfullar refsingar hafi tíðkast í heiðni hér á landi; og er næsta efasamt, að meiri mannúð hafi ríkt í íslenzkri kristni á 14. öld, heldur en í íslenskri heiðni á 10. öld.

Yfirleitt er mjög erfitt að leggja trúnað á það mál sumra manna, að afturför í grimd, en framfarir í mannúð séu fyrst og fremst kyrkjunnar og trúnnar að þakka. Á síðustu 2—300 árum hafa framfarir Evrópu í mannúð ófað verið miklu meiri en um 16—17 aldir þar á undan; en varla mun nokkur treysta sér til að halda því fram, að efling kyrkju og trúar sé það, sem einkum einkenni 2 eða 3 síðastliðnar aldir, og að trúin hafi því á þessum 200 árum getað áorkað meiru í þessu efni en um nærfelt 1700 ár áður.

Eg hefi minst á þessa viðburði frá því tímabili er trúin er orðin einvöld á landi hér, til þess að sýna hinn feikimikla mun á því, sem áður var. Er það auðvitað einkum saga 13. aldarinnar, sem hjálpar oss til að skilja þennan mikla mun. Þrettánda öldin er nokkurs konar ragnarök fyrir hið forna Ísland, og líklega eitthvert fróðlegasta tímabilið í trúarsögu þjóðarinnar. Blóðvellir Sturlunga-aldarinnar veita afbragðs færi á að sjá, hvornig menn voru inn við beinið í trúarefnum.